

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

ПРОФЕСІЙНА ОСВІТА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙ ТРУДОВОЇ СФЕРИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах переходу до інноваційної моделі розвитку трудовий потенціал відіграє вирішальну роль у визначенні майбутнього будь-якої країни. Адже праця є не лише найважливішою сферою буттєвості людини, а й визначальним чинником матеріального й духовного виробництва. У контексті викликів глобалізації, які актуалізують пошук нових парадигм соціального розвитку, особливої значущості набувають проблеми професійного становлення особистості, розвитку її творчого потенціалу, запровадження системи неперервної освіти та перепідготовки працівників.

Невипадково усі ці проблеми стали предметом розгляду VII міжнародної науково-практичної конференції "Професійне становлення особистості: проблеми, перспективи", яка проходила 16-18 жовтня 2013 року в Хмельницькому національному університеті (м. Хмельницький). У роботі конференції взяли участь відомі вчені України, Росії, Польщі. На першому пленарному засіданні з доповідями виступили Василь Кремень, дійсний член Національної академії наук України і Національної академії педагогічних наук України, президент Національної академії педагогічних наук України, який розкрив стратегію інноваційної освіти в суспільстві знань; Франтішек Шльосек, доктор наук (хаб.), професор, директор Інституту педагогіки Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжегожевської у Варшаві, який зупинився на проблемах розвитку і збереження особистості як основного чинника сучасної професійної підготовки. Ірина Соколова, доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих Російської академії освіти (м. Санкт-Петербург) зупинилася на проблемах професійної діяльності вчителя в сучасних умовах. Основні положення щодо професійного становлення педагогів позашкільних навчальних закладів були висвітлені в доповіді доктора педагогічних наук, професора, ректора Інституту екології, економіки та права Олени Биковської (м. Київ). Доктор наук (хаб.), професор Вищої гуманістично-економічної школи у Вроцлавку Зигмунт Вятровський у своїй доповіді зупинився на позитивних і негативних наслідках зв'язку науки і освіти із сучасним ринком праці. Проблеми особистісної орієнтації професійного розвитку та формування здоров'я студентської молоді в контексті професійного становлення особистості знайшли відображення в доповідях доктора психологічних наук, професора Валентина Рибалки (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м. Київ) та доктора наук з фізичного виховання та спорту, професора Мирослава Дутчака (Національний університет фізичного виховання та спорту України, м. Київ).

На першому пленарному засіданні з доповіддю "Алгоритм особистісного і професійного самовизначення в структурі становлення особистості" виступив доктор філософських наук, професор Петро Саух (Житомирський державний університет імені Івана Франка), яка викликала широкий науковий резонанс і дискусію.

Нижче друкуємо текст доповіді професора П. Ю. Сауха.

Шановна президіє!

Шановні колеги, пані й панове!

Роль і значущість проблеми, винесеної на обговорення нашої конференції, важко переоцінити. Тому, насамперед, хочу висловити слова вдячності оргкомітету за цю прогностичну прозорливість й надану мені можливість висловити з цього приводу деякі свої міркування. Переконаний: навіть якщо ми не знайдемо сьогодні відповіді на більшість проблем, пов'язаних із професійним становленням особистості, то принаймні наші дискусії не залишаться поза увагою відповідних громадських структур і соціальних інститутів. А це вже, погодьтеся, немало.

В чому я особисто бачу архіважливість цих проблем?

Перше: у формуванні нового алгоритму особистісного і професійного самовизначення. Його особливість пов'язана з тектонічними зрушеннями ціннісно-сислової орієнтації особистості та структурними деформаціями становлення особистості в умовах професійної мобільності й конкурентоспроможності. Сьогодні вважається, що 50 % фахівців протягом трудової діяльності змінюють профіль своїх професій. А це вимагає створення нових технологій розвитку й становлення особистості, зорієнтованих на динаміку ринку праці.

Друге: в активних процесах "комодофікації" пізнавальної діяльності, перетворення знання в товар, в річ для комерційного використання. В цій ситуації постає у весь зріст так званий "новий гуманізм", який

перетворює в ідола всеохоплююче пояснення й намагається прикрасити життя людини, зробити його легшим, безхмарнішим, комфортнішим. Запліднена цим, відверто кажучи, антиаскетичним ідеалом людина керується принципами мінімізації зусиль і максималізації "кайфу", тілесної насолоди і зручностей.

Усе це деформує ціннісно-смыслову орієнтацію особистості. Такі смисложиттєві цінності як честь, істина, добро, любов, дружба відходять на задній план і позбавляються соціального й культурного престижу. Смисложиттєвими орієнтирами стають тяга до влади, до матеріального благополуччя і грошей, до успіху будь-якою ціною. Внаслідок цього відбувається актуалізація професій у системі "людина-людина", "людина-знакова система". Чи варто дивуватися, чим пояснюються шалені університетські конкурси на відповідні спеціальності. Скромні професійні ролі в структурі трудового потенціалу "людина – природа", "людина – техніка" вже нікого не влаштовують і вважаються долею невдах. Іноді створюється враження, що у суспільстві є лише потреба в співаючих, танцюючих, тих хто рахує гроші і хто судить тих, хто їх рахує. Лише не в тих, хто забезпечує технологічні прориви і створює матеріальні цінності.

Й, напевно, третє: в деформації професійної освіти на користь вищої та в суцільній масовізації вищої освіти. В соціальній, а не соціально-професійній спрямованості вищої освіти. Соціологічні дослідження, проведені серед старшокласників і студентів перших курсів свідчать, що домінуючим мотивом у їх професійному визначенні стала виключно соціальна самоцінність освіти ("прагнення бути успішними", "з вищою освітою легше досягти матеріального благополуччя" тощо). На перший погляд, це ніби й нормально. Однак такі професійні наміри, як "реалізувати свій талант в обраній сфері діяльності" відзначили не більш як 50 % молоді, а "створювати нове в певній сфері діяльності" лише 40 %. До того ж обдумані і впевнено роблять свій професійний вибір і цілком налаштовані на професіоналізм у майбутньому лише 25 % молодих людей. Це свідчить, що сучасна освіта перетворилася сьогодні на інструмент реалізації, насамперед, соціальних, а не соціально-професійних запитів. Основною спрямованістю молодої людини стає, передусім, соціальне прагнення відшукати місце в житті, а вже потім – стати кимось у певній сфері діяльності.

Маємо визнати, що спеціалізуючій функції системи вищої освіти в нинішніх умовах серйозну конкуренцію складає функція формальної соціалізації. Для 47 % студентів важливим є лише факт отримання диплома про вищу освіту й лише 25 % випускників педагогічних вузів збираються працювати за фахом.

Цілком зрозуміло, що сучасне інформаційне суспільство вимагає нової стратегії професійної підготовки, кінцевим результатом якої має стати фахівець, здатний не лише реалізуватися в різних професійних позиціях, екстраполювати ідеї з однієї сфери в іншу, зберігати самовладання в умовах невизначеності, але й нести відповідальність за свої дії. Сьогодні важливо не те, щоб бути проникнутим процесами інноваційності, оперативно включатися в хаос безконтрольності (й тим самим розгойдувати її аж до критичної межі), а факт холистичного мислення і розуміння власної діяльності.

Реалізація цієї стратегії можлива:

По-перше, – на основі модернізованої світоглядної парадигми, заплідненої, принаймні трьома такими смисложиттєвими імперативами:

- Усе, щоб не робила людина, має здійснюватись професійно, якісно, гідно й солідарно;
- Істинний професіонал думає глобально, діє – локально; живе і працює так, щоб не виправдовувати себе перед предками, сучасниками й нащадками;
- Золотим правилом професіонала має бути: до минулого – вдячність, до сьогодення – творча дія, до майбутнього – відповідальність.

По-друге, на основі нової методології професійного становлення особистості, яскраво сформульованої в доповіді ЮНЕСКО "В нове тисячоліття" і яка передбачає: навчити вчитися; навчити жити; навчити жити разом; навчити працювати й заробляти.

Це вимагає підготовки спеціаліста, який би поєднував у собі риси власника, організатора, економіста, професіонала. Проблема становлення професіонала – це, найперше, проблема особистісного і соціального розвитку майбутнього спеціаліста як суб'єкта соціальної дії. Розвиток особистості (її цілепокладання, компетентність, гнучкість, самосвідомість) визначає підготовку до професії й, водночас, сам цей вибір і розвиток тієї чи іншої професійної діяльності визначає стратегію розвитку особистості. Іншими словами, професійне становлення – це форма особистісного становлення людини. Тим паче, що професійне становлення є найтривалішим етапом соціалізації особистості, розтягненим у часі на 35-40 років.

Протягом життя людина проходить декілька етапів професійного становлення: початковий (вибір професії), підготовчий (отримання професійної освіти), етап адаптації (початок професійної діяльності) й етап професіоналізації (трансформація спеціаліста в професіонала).

Кожен із них важливий. Але сьогодні, як на мене, особливого значення набуває другий етап, який знаменує підготовку фахівця. Саме на цьому етапі на основі визначеної світоглядної парадигми та ціннісно-смыслові орієнтації, може бути здійснена оптимізація обсягу навчальної інформації для досягнення потрібних професійних компетенцій та озброєння майбутніх фахівців інструментарієм

системного бачення професійної діяльності, умінням адекватної оцінки реальності і застосування набутих знань в конкретній практичній ситуації.

Саме на цьому етапі мають бути сформовані принаймні п'ять професійних компетентностей, які в майбутньому забезпечать успіх людини:

Соціально-правова професійна компетентність, тобто знання й уміння в галузі взаємодії із громадськими інститутами і людьми, а також оволодіння прийомами професійної комунікації та поведінки.

Спеціальна компетентність, тобто готовність до самостійного виконання конкретних видів діяльності, вміння вирішувати типові завдання і оцінювати результати своєї праці, здатність самостійно набувати нові знання і вміння в контексті свого фаху.

Персональна компетентність – здатність до постійного професійного зростання і підвищення кваліфікації, а також реалізації себе у професійній площині.

Аутокомпетентність, тобто адекватне уявлення про свої соціально-професійні можливості і володіння технологіями подолання професійних деформацій (деструктивні зміни особистості в процесі виконання професійної діяльності, професійна ідіотія, професійне вигорання тощо).

Екстремальна професійна компетентність (здатність і вміння діяти в складних пограничних ситуаціях, які вимагають холістично-нелінійного мислення і нетипових рішень).

Але навіть не це є головним. Головним є старий як світ алгоритм актуалізації особистісного виміру в трудовій сфері. Професійне самовизначення – це пошук і віднайдення особистісного смислу в обраній, освоєній і здійснюваній трудовій діяльності, а також віднайдення смислу в самому процесі самовизначення. М. Бердяєв згадував, що колись в юності був вражений глибиною такої думки: "Нехай я й не знаю, в чому сенс життя, але пошук сенсу вже наділяє життя сенсом". У цьому суть парадоксальності самовизначення (як до речі, й парадоксальності щастя). Знайдений смисл тут же обезцінює життя (утворюється ніби душевна порожнечка). Тому важливий сам процес пошуку смислу, де окремі (вже знайдені) смисли – це лише проміжні етапи процесу. Сам процес стає головним смислом – це і є життя як процес, а не якість конкретне досягнення (слава, звання, мільйони на рахунках тощо).

Дякую за увагу.